Charles **GUIGNEBERT**

CREŞTINISMUL ANTIC

Traducere şi note de Alexandru GAFTON

ediție on-line, revăzută, 2015

Charles Guignebert, *Le christianisme antique*,
Ernest Flammarion, Paris, 1921

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

Cuprins

INTRODUCERE / 13

I. – Dificultatea de a defini *religia*; necesitatea de a insista asupra analizei religiilor pozitive. – În ce consistă greutățile. – În ce fel, într-o societate evoluată, *straturile religioase* corespund *straturilor sociale*. – Caracterul sincretic al religiei populare; activitatea sa. – Exemple luate din viața creștinismului. – *Endosmoza* între religii diferite stabilite pe același teren social. – Cum poate apărea din aceasta o nouă religie.

II. – *De ce studiul istoriei creștinismului nu este mai avansat*. – Cauze externe și cauze interne. – Informația defectuoasă și probleme greșit puse multă vreme. – Confuzia provocată de către confesionaliști și de polemiști. – Puncte de vedere actuale.

III. – Cum se înfățișează creștinismul privitor istoricului, în ansamblu.

CAPITOLUL I – **INIȚIATIVA LUI ISUS** / 34

I. – *Originile evreiești ale creștinismului*. – Isus Nazarineanul; insuficienta informație asupra lui. – De ce și cum *legenda* sa înlocuiește repede *istoria* sa. – *Paradosis*-ul și sursele Evangheliilor noastre. – Cum au fost compuse aceste Evanghelii. – Cum a umplut credința lacunele acestora. – În ce fel se pune problema *ridicării* lui Isus.

II. – *Mediul din care a apărut Isus.* – Țara evreiască și vecinii săi imediați; enorma materie religioasă disponibilă pentru un nou sincretism. – Formația complet evreiască a lui Isus. – Lumea palestiniană în vremea lui Irod cel Mare. – Sacerdoțiul și cultul; scribii și legalismul; poporul și religia vie. – Așteptarea mesianică. – Caracteristici proprii ale iudaismului galileean.

III. – *Principiul ridicării lui Isus*: speranța mesianică. – Relația lui Isus cu Botezătorul. – Temele predicației sale: venirea *Împărăției* și *pocăința*. – S-a crezut el Mesia? – Înțelesul denumirilor evanghelice: *Fiul lui Dumnezeu*, *Fiul lui David*, *Fiul Omului*. – Diverse dificultăți și asemănări: Isus profet evreu.

CAPITOLUL II – **EȘECUL LUI ISUS** / 52

I. – *Certitudinea acestui eșec.* – Cauzele sale: Isus nu vorbește nici poporului, nici cărturarilor, nici preoților într-un limbaj convingător. – Drumul la Ierusalim și moartea lui Isus. – O prevăzuse?

II. – *Împrăștierea Apostolilor.* – În ce fel *credința în învierea* lui Isus le trezește curajul. – Din ce fenomene decurge această credință. – Consecințele sale privind constituirea christologiei primitive și nașterea creștinismului.

III. – *Reorganizarea credinței discipolilor.* – Ideea apropiatei *întoarceri* a lui Mesia Isus. – Șansele slabe ale succesului doctrinei apostolice. – Ce-i asigură supraviețuirea: transplantarea pe teren grecesc.

CAPITOLUL III – **OPERA APOSTOLILOR** / 62

I. – Apostolii sînt palestinieni; perspectiva lor. – Există evrei în afara Palestinei: *diaspora*. – Cum s-a constituit. – Organizarea comunităților sale. – Propaganda sinagogilor sale. – Cum au ajuns acestea să concrească cu elenismul. – Spiritul prozeliților lor: *prin ce este acesta propice discursului creștin*.

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

II. – *Sincretismul diasporei*. – *Mandaismul* Mesopotamiei. – *Hypsitienii* şi *sabazienii* Frigiei. – *Nazoreii* din Epiphan şi Perea. – Avantajele pe care le-au oferit creştinismului aceste secte.
III. – *În ce fel are loc trecerea* credinţei apostolice pe terenul *diasporei*; povestirea din *Fapte*. – Barnaba în Antiohia. – Caracterul obscur şi realmente slab al influenţei apostolilor palestinieni.
CAPITOLUL IV – **MEDIUL PAULINIC** / 75
I. – *Tars*. – Şcolile sale şi strălucirea acestora. – *Educaţia intelectuală a lui Paul*. – Cum devine apostol al lui Isus Christos. – Temperamentul său. – În ce măsură este el original. – Elementele doctrinei sale: importanţa problemei.
II. – *Zeii mîntuitori ai Orientului elenistic*. – Prin ce se aseamănă şi cum se combină ei. – Mitul morţii şi al învierii lor anuale. – Originea şi sensul său prim. – Aplicaţie la Mithra, Osiris, Tamuz, Adonis. – Drama vieţii şi morţii zeului.
III. – *Interpretarea metafizică a acestor povestiri divine*: ele simbolizează misterul destinului uman. – Necesitatea, pentru om, de a se asocia la destinul zeului salvator spre a dobîndi viaţa veşnică. Cum se operează această asociere. – Botezul de sînge şi masa de comuniune: *tauroboliul* şi banchetul la masa zeului. – Actul de a-l mînca pe zeu. – Asemănarea acestor rituri cu Botezul şi Euharistia creştinismului. – Soteriologia misteriilor şi soteriologia lui Paul.
IV. – *A cunoscut Paul misteriile?* – Religia din Tars: Baal-Tarz şi Sandan. – Alte misterii. – Ipoteze şi verosimilităţi. – Influenţe religioase suferite de Paul la Tars. – Influenţe filosofice. – Caracteristici ale iudaismului din Tars. – Paul este bine pregătit pentru rolul său de apostol al creştinismului la străini prin tripla sa calitate de grec, de evreu şi de roman.
CAPITOLUL V – **FORMAŢIA CREŞTINĂ A LUI PAUL** / 93
I. – *Paul a primit o educaţie creştină*; este dificil să o precizăm. – În ce fel procedeele sale dure faţă de creştini îi pregătesc pe nesimţite convertirea. – El nu a suferit influenţa apostolilor, ci pe aceea a unei comunităţi „eleniste”.
II. – *Credinţa acestei comunităţi*. – Cum se răspîndeşte aceasta de la Ierusalim, modificînd credinţa apostolică. – Biserica din Antiohia. – Importanţa şi spiritul ei. – *Christologia* sa: noţiunea de *Domnul Isus*. – Rolul acesteia la Paul. – Originea sa elenică. – Cultul şi prezenţa Domnului în comunitatea paulinică. – *Soteriologia* comunităţii „elenice” primitive şi *soteriologia* paulinică.
III. – *Mecanismul probabil al convertirii lui Paul*. – Cum şi l-a reprezentat el însuşi. – Ce trebuie să fi fost în realitate. – Cum îi provoacă aceasta apostolatul şi îi determină sensul.
CAPITOLUL VI – **OPERA APOSTOLULUI PAUL** / 107
I. – *Paul este independent de apostolii palestinieni*. – Prima sa poziţie faţă de ei. – Cum îi orientează Barnaba activitatea. – Viaţa sa de misionar.

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

II. – Învățăturile pe care le aduce. – *Problema primirii ne-evreilor în cadrele noii religii.* – În ce fel determină soluția sa mesianismul creștin să devină o religie originală. – Christologia lui Paul acționează în același sens. – În ce fel concepe el persoana și rolul lui Christos. – Mîntuitorul este Fiul lui Dumnezeu; răscumpărarea. – Prin ce este această doctrină o *gnoză*.

III. – *Influența habitudinilor de ritual ale străinilor convertiți* asupra botezului și a euharistiei paulinice. – *În ce măsură este Paul fondatorul creștinismului*.

CAPITOLUL VII – **CREȘTINISMUL, RELIGIE AUTONOMĂ** / 116

I. – *Influențele elenice* nu puteau fi evitate de către religia creștină. – Curentul ioanic. – Rezistențele iudeo-creștine la paulinism și la ioanism. – Cum au fost depășite puțin cîte puțin. – *Separarea dintre Lege și religie*. – Separarea Bisericii și a Sinagogii. – Situația în pragul secolului al IV-lea.

II. – *Terenul greco-roman*. – Temele metafizicii școlare. – Mișcarea spiritelor, sub aspect religios, între secolele I și IV. – Religia romană oficială și sentimentul religios. – Puseul Orientului. – Sincretismul individualist al secolului al III-lea. – *Creștinismul se prezintă ca o religie orientală* și se adresează individului. – El dezaprobă sincretismul, dar aceasta nu-i decît o aparență. – Cum este el însuși sincretism. – Întîlnirea sa cu filosofia.

III. – *Influența culturii elenice împinge religia în două direcții diferite*. – Transformarea creștinismului în filosofie revelată și perfectă. – Înflorirea *gnozelor*. – Rolul *ereziei* în evoluția doctrinei. – Acțiunea ritualismului păgîn.

IV. – *Înfățișarea creștinismului la începutul secolului al IV-lea*. – Este o religie autonomă și ostilă iudaismului. – *Regula credinței*. – Biserica și Bisericile. – Exclusivismul creștin.

CAPITOLUL VIII – **FONDAREA ȘI ORGANIZAREA BISERICII** / 137

I. – *Christos nici n-a fondat, nici n-a voit Biserica.* – Apostolii galileeni nu par, nici ei, a se gîndi la aceasta. – Tăcerea textelor evanghelice. – Legenda întîietății lui Petru. – Fără a vrea, apostolii au pregătit Biserica. – Corpul credincioșilor și Biserica lui Dumnezeu. – Ce știe Paul înainte de orice organizare ecleziastică. – Cum se impune necesitatea unei astfel de organizări. – Ideea de Biserică la începutul secolului al II-lea.

II. – *Originea Bisericilor regionale.* – Modelele pe care acestea le urmează pentru a se organiza. – Asociații păgîne și sinagogi. – Necesitatea creează funcțiunile. – Viteza de mișcare. – Diferite acțiuni care favorizează instalarea unui cler și apariția episcopatului.

III. – *Episcopatul monarhic*. – Originile sale. – Dispariția episcopatului plural; cauze. – Apărarea împotriva ereticilor și respectul pentru tradiția apostolică. – Episcopul, președinte al *presbyterion*-ului. – Teoria lui Ignatius. – Cauzele exterioare care favorizează împlinirea sa. – Listele episcopale.

IV. – *Alegerea episcopului.* – Condiții de eligibilitate. – Puterile episcopului. – Limitele acestora. – Rezistențe în cadrul clerului. – Constituirea de *ordo clericalis*. – Gradele sale. – Distincția – la nivelul poporului creștin – a clericului de laic.

V. – *Ideea catolică de Biserică*. – Principalele sale componente. – Rolul Bisericilor apostolice. – Poziția unică a Bisericii de Roma. – Biserica în pragul secolului al III-lea.

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

CAPITOLUL IX – **ÎNTEMEIEREA DOCTRINEI ŞI A DISCIPLINEI** / 155
I. – *Cum se ajunge creştin la începutul secolului al II-lea: botezul*; trăsăturile şi sensul său. – Speculaţiile christologice; trei *tipuri* principale: *paulinism*, *ioanism*, *docetism*. – Tendinţa comună. – Ce devine ea în masa credincioşilor. – Exigenţele morale ale religiei. – Viaţa rituală.
II. – *Evoluţia ritualismului*; acesta complică intrarea în Biserică. – *Catehumenatul* şi *disciplina arcana*. – Instituţia catehumenatului. – *Competenţii*. – Complicarea rituală a botezului.
III. – *Evoluţia credinţei*. – Dubla influenţă ce domină această evoluţie: a celor simpli; a filosofilor. – Himera fixităţii şi a *regulei de credinţă*. – Istoric. – În ce fel se pune problema Trinităţii. – Evoluţia sa în secolul al II-lea. – Rezistenţa la evoluţia dogmatică: ebioniţi şi alogi.
IV. – *Evoluţia vieţii ecleziastice*. – Viaţa credinciosului tinde să se ritualizeze. – Originile *messei*. – Sensul pe care tinde să-l îmbrace euharistia. – *Transsubstanţierea*.
V. – *Penitenţa*: caracterul său. – Reglementarea sa rituală este încă elementară. – Nu există alte sacramente la începutul secolului al III-lea. – Concluzie.
CAPITOLUL X – **CONFLICTUL CU STATUL ŞI CU SOCIETATEA** / 172
I. – În ce fel limitează acest conflict şansele creştinismului. – *Responsabilităţile*. – Refuzul creştinilor şi exigenţele *Statului*. – Opoziţia între creştinism şi *Societate*. – Opinia curentă asupra creştinilor. – Importanţa sa practică.
II. – *Punctul de vedere al Statului* se afirmă în secolul al III-lea: identificarea creştinismului cu anarhismul. – Principii persecutori. – De ce nu au avut succes persecuţiile. – Cum se pregăteşte schimbarea înfăţişării Statului şi a Societăţii. – *Compromisul constantinian* şi edictul de la Milan. – Cauzele sale. – Condiţiile sale şi instabilitatea lor funciară.
III. – *Concesiile Bisericii*. – Limitele acestora. – De ce nu putea fi durabilă poziţia adoptată de către Constantin. – Biserica şi Statul la sfîrşitul secolului al IV-lea. – Sfîrşitul păgînismului. – Rezistenţa aristocraţiei; de ce şi cum cedează aceasta. – Rezistenţa lumii intelectuale. – Rezistenţa ţăranilor; creştinismul lor aparent.
CAPITOLUL XI – **SENSUL TRIUMFULUI** / 189
I. – *Preţul victoriei creştinismului*. – Biserica este cea victorioasă. – Încheierea organizării clericale. – Dezvoltarea sacerdotalismului şi a teologiei. – Disputele doctrinare şi ortodoxia. – Sincretismul de fond şi împrumuturile de formă. – Acţiunea celor simpli. – Monahismul; rolul său. – Primele etape ale evoluţiei creştine: contraste şi continuitate.
II. – *În ce fel s-a materializat prima speranţă creştină*. – Consecinţele operaţiunii. – În ce fel le agravează triumful. – Nu este decît o aparenţă. – Responsabilitatea Bisericii. – Ea devine unul dintre aspectele Statului roman. – În secolul al V-lea îl moşteneşte. – Avantaje materiale şi inconveniente spirituale. – În ce fel s-a implantat în Biserică ideea şi faptul unei distincţii între *credincios* şi *perfect*; importanţa practică a acestei idei.

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

III. – *Triumful privit din punctul de vedere al istoriei religiilor*. Occidentul față în față cu creștinismul primar. – În ce fel a reprezentat cel din urmă un sincretism ieșit din nevoile religioase ale Orientului. – Concurenții: Mithra; – neoplatonismul; – maniheismul.
IV. *Cele trei religii în secolul al IV-lea*. – Asemănările lor. – Inferioritatea practică a neoplatonismului. – Poziția mai bună a maniheismului. –De ce l-a proscris Statul roman. – De ce Biserica i-a putut ține piept. – De ce s-a ridicat Biserica pe seama lui. – Persistența neoplatonismului și a maniheismului, după victoria creștinismului. – Acțiunea lor în viitor.
CONCLUZIE / 213
Impresii de ansamblu care decurg din studiul nostru. – *Caracterul esențialmente oriental al creștinismului*. – Materialele compozite care l-au edificat în Orient. – *Primul sincretism creștin*: doctrina mîntuirii. – Ce-i asigură superioritatea asupra realizărilor religioase analoge. – Instalarea sa pe teren elenic. – Consecințe: pătrunderea metafizicii grecești în doctrină. – *Al doilea sincretism*: constituirea dogmaticii. – Opera alexandrinilor. – Realismul dogmelor pentru occidentali. – În ce fel sînt incapabili occidentalii să-l înțeleagă.

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

„Nu mă interesează dacă ceea ce ai văzut ți-a făcut plăcere; îmi este destul să știu că acela este adevărul. Știința nu se îngrijește să placă sau să displacă. Ea este inumană. Nu ea, ci poezia este cea care farmecă şi mîngîie. Iată de ce poezia este mai necesară decît știința”.

(Anatole FRANCE)

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

În venerata memorie a Maestrului meu,

PAUL GUIRAUD

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

Charles Guignebert (1867-1939), elev al lui Ernest Renan, a fost profesor de istorie a creştinismului antic şi medieval, la Sorbonna, între anii 1906 şi 1937.

Precum celebrul său contemporan, Alfred de Loisy, îşi propune să studieze istoria creştinismului din perspectivă strict ştiinţifică, lăsînd deoparte perspectiva teologică, conform căreia creştinismul este o religie aparte, revelată.

Încercînd să afle cum se poate face istoria ştiinţifică a apariţiei şi evoluţiei creştinismului, în cadrele istoriei generale a religiilor şi civilizaţiilor, şi punîndu-şi în practică principiul „chercher pour savoir et savoir pour comprendre", Charles Guignebert va adopta instrumentele cercetării istorice, centrîndu-se pe cercetarea izvoarelor spre a le selecta pe cele de încredere, privindu-le cu circumspecţie pe cele mai puţin credibile, căutînd evenimentele spre a distinge între cele verosimile, cu oarecare grad de certitudine, şi cele neverosimile, urmărindu-le în evoluţia lor diacronică şi cauzală. Punînd în faţă perspectiva ştiinţifică, el va respinge apelul la apologetică, urmărind doar faptele şi critica lor, cu obiectivitatea, imparţialitatea şi neutralitatea omului de ştiinţă. Totodată, însă, este prudent faţă de goana după certitudini, arătînd că răul se află în tradiţia neverificată, în afirmaţia care se impune prin receptare necritică, în acoperirea superficială a golurilor. În plus, Charles Guignebert observă că, adeseori, este benefică pentru ştiinţă recunoaşterea limitei, a faptului că asupra cutărei chestiuni –cel puţin deocamdată– nu se pot şti cele necesare, deoarece este preferabil a şti cu certitudine că nu ştim, faptului de a avea certitudini greşite.

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)

*

Adresată tuturor celor interesați de prima perioadă din istoria creştinismului, lucrarea încearcă să discearnă asupra problematicii acestei teme din perspectivă istorică, apelînd la argumente ştiințifice, cîntărindu-le cu obiectivitate, şi judecînd lucrurile din multiple perspective, dominate de spiritul neopozitivist al epocii.

*

În încercarea de a face istoria creştinismului antic, autorul pătrunde în lumea şi în mediul care l-a generat, încearcă să observe documentat toate conexiunile acestuia, sursele şi evoluția acestora, şi continuă prin a face deconstrucția christologiei şi a ecclesiologiei tradiționale. Dacă procedînd astfel, şi în urma travaliului său de a şti pentru a înțelege, rafinînd şi refăcînd o istorie căreia îi reconfigurează accentele, Charles Guignebert devine precum unul dintre oamenii din şirul celor pe care îi prezintă în lucrarea sa, rămîne să hotărască fiecare cititor.

BDD-B621-01 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 12:59:47 UTC)